MUHANDISLIK & IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

2026-YIL
AVGUST 8-SON, III-QISM

Milliy nashrlar

OAK: https://oak.uz/pages/4802

05.00.00 - Texnika fanlari
08.00.00 - Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

ISSN INTERNATIONAL STANDARD SERIAL NUMBER INTERNATIONAL CENTRE

OpenAIRE

ISSN: 3060-463X

Elektron nashr, 2026-yil, avgust.

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Bosh muharrir:
Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:
Shakarov Zafar G'afforovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor
Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor
Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,
Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent
Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD
Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)
Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.
Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor
Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Pardaev Umidjon Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich, Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc)

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
05.01.07 – Matematik modellashtirish
05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
05.04.01 – Telekommunikasiya va kompyuter tizimlari, telekommunikasiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
05.08.06 – "G'ildirakli va gusenisali mashinalar va ularni ishlatish" (texnika fanlari)
05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 – Makroiqtisodiyot
08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 – Ekonometrika va statistika
08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 – Marketing
08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 – Menejment
08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA • СОДЕРЖАНИЕ • CONTENTS

MUNDARIJA

ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВИЗАЦИИ НА ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ ТРУДА И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ 9
Мусаев Озоджон Шавкат Огли
MAHALLIY BUDJETNING MOLIYAVIY XAVFSIZLIGIGA TA'SIR KO'RSATUVCHI OMILLARINI BAHOLASH 15
Uktamov Fazliddin Faxriddinovich
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РОЗНИЧНЫХ ОПЕРАЦИЙ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ 19
Султонмуродов Сардорбек Баходирович
OLIY TA'LIM TIZIMI RIVOJLANISHINING HUDUDIY IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRINI EKONOMETRIK BAHOLASH (XORAZM VILOYATI MISOLIDA) 24
Egamov Sevinchbek
TIJORAT BANKLARINING TO'LOV XIZMATLARI AMALIYOTI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI 29
B.B. Xanaliyev
SAMARQAND VILOYATIDA TURISTIK KORXONALAR INNOVASION RIVOJLANISHINI SSENARIYLI PROGNOZLASH 33
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna
MILLIY MODA ASOSIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI VA UNI O'ZLASHTIRISH SHARTLARI 38
Yusupova Moxinur Farxod qizi

MILLIY MODA ASOSIDA TURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI VA UNI O‘ZLASHTIRISH SHARTLARI

Yusupova Moxinur Farxod qizi
Mustaqil izlanuvchi (PhD)
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
E-mail: mohiwka_93@mail.ru
ORCID: 0009-0005-8009-9614

Annotatsiya. Bir qator davlatlarda milliy kiyim bilan bog‘liq turistik faoliyat sezilarli darajada rivojlangan bo‘lib, ushbu tajribalar strategik hujjatlarda amaliy model sifatida keltiriladi. Maqolada mazkur davlatlarda qo‘llanilgan yondashuvlar aniqlanadi, foydalanilgan instrumentlar ular bilan bog‘liq natijalardan analitik jihatdan ajratiladi hamda ushbu tajribalarni boshqa mamlakat sharoitiga o‘zlashtirish uchun zarur shartlar belgilanadi. Tadqiqot Koreya Respublikasi, Yaponiya, Indoneziya va Buyuk Britaniya tarkibidagi Shotlandiya tajribalarining qiyosiy hujjatli tahliliga asoslangan bo‘lib, O‘zbekiston qiyoslash obyekti sifatida olingan. Tahlil natijasida beshta instrument aniqlandi va ular milliy nomlanishiga ko‘ra emas, balki bajaradigan funksiyasiga ko‘ra tasniflandi: qonuniy ta’rif va sertifikatlash asllikni kafolatlashga xizmat qiladi; xalqaro e’tirof tashqi tasdiqlash mexanizmini ta’minlaydi; milliy kiyim bilan bog‘liq kirish imtiyozi qiziqishni amaliy tashrifga aylantirishga ko‘maklashadi; ijara ekotizimi ishtirok etish imkoniyatini yanada qulaylashtiradi; tashrif buyurish mumkin bo‘lgan ishlab chiqarish maskani esa hunarmandchilik jarayonining o‘zini turistik obyektga aylantiradi. Tanlangan holatlarning hech birida beshta instrumentning barchasi birgalikda qo‘llanilmagan. Muhim metodologik xulosa shundan iboratki, ko‘rib chiqilgan holatlarda mazkur instrumentlarning ta’siri kontrfaktual ssenariy bilan qiyosiy baholanmagan. Shu sababli ular bilan bog‘liq natijalar nazariy va amaliy jihatdan asosli deb qaralishi mumkin, biroq ularning aniq ta’sir ko‘lami mavjud dalillar asosida to‘liq o‘lchanmagan.

Kalit so‘zlar: milliy kiyim; hunarmandchilik turizmi; madaniy turizm; hanbok; kimono; batik; Harris Tweed; nomoddiy madaniy meros; siyosat tajribasini o‘zlashtirish; O‘zbekiston.

Abstract. Several countries have developed substantial tourism activity around their national dress, and these experiences are regularly cited in strategic documents as practical models. This article identifies the approaches adopted in these countries, analytically distinguishes the instruments employed from the outcomes associated with them, and specifies the conditions required for adapting such experience to another national context. The study is based on a comparative documentary analysis of four cases—the Republic of Korea, Japan, Indonesia, and Scotland within the United Kingdom—with Uzbekistan serving as the comparator. Five instruments are identified and classified according to the function each performs rather than by its national label. None of the cases examined employs all five instruments simultaneously. An important methodological finding is that the effects of these instruments have not been evaluated against a counterfactual scenario in the cases reviewed. Consequently, the associated outcomes may be regarded as theoretically and practically plausible, although the precise magnitude of their effects has not been fully measured on the basis of the available evidence.

Keywords: national dress; craft tourism; cultural tourism; hanbok; kimono; batik; Harris Tweed; intangible cultural heritage; policy transfer and adaptation; Uzbekistan.

Аннотация. В ряде государств получила значительное развитие туристическая деятельность, связанная с национальным костюмом, а соответствующий опыт приводится в стратегических документах в качестве практической модели. В статье определяются подходы, применяемые в этих странах, используемые инструменты аналитически отделяются от связанных с ними результатов, а также устанавливаются условия, необходимые для адаптации данного опыта к условиям другой страны. Исследование основано на сравнительном документальном анализе опыта четырёх случаев — Республики Корея, Японии, Индонезии и Шотландии в составе Великобритании, при этом Узбекистан рассматривается в качестве объекта сравнения. Выявлено пять инструментов, классифицированных не по их национальному наименованию, а по выполняемой функции. Ни в одном из рассматриваемых случаев все пять инструментов не применяются одновременно. Важный методологический вывод заключается в том, что влияние данных инструментов в рассмотренных случаях не оценивалось посредством сравнения с контрфактическим сценарием. Поэтому связанные с ними результаты могут рассматриваться как теоретически и практически обоснованные, однако точный масштаб их воздействия не был в полной мере измерен на основе имеющихся данных.

Ключевые слова: национальный костюм; ремесленный туризм; культурный туризм; ханбок; кимоно; батик; Harris Tweed; нематериальное культурное наследие; перенос и адаптация политики; Узбекистан.

KIRISH

Mamlakat turizmini milliy kiyim asosida rivojlantirish g‘oyasi siyosat ishlab chiquvchilar uchun istiqbolli yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Buning asosiy sababi shundaki, milliy kiyim mamlakatda mavjud bo‘lgan madaniy resurs bo‘lib, o‘ziga xosligi va milliy xususiyatlari bilan ajralib turadi. Shu bois ko‘plab mamlakatlarning strategik hujjatlarida Seuldagi hanbok va Kiotodagi kimono kabi tajribalar namuna sifatida keltiriladi hamda milliy libosning turistik salohiyatini kengroq targ‘ib qilish va undan samarali foydalanish zarurligi ta’kidlanadi.

Biroq mazkur yondashuvni to‘liq tushunish uchun targ‘ibot bilan bir qatorda uning amaliy va institutsional mexanizmlarini ham hisobga olish muhimdir. Ko‘rib chiqilayotgan mamlakatlar tajribasi milliy libosni targ‘ib qilish bilangina cheklanmaydi. Ularda milliy kiyimdan foydalanishni qulay, manfaatli va ko‘rinadigan qiladigan aniq mexanizmlar shakllantirilgan bo‘lib, aynan ushbu mexanizmlar boshqa mamlakatlar sharoitiga moslashtirish mumkin bo‘lgan amaliy tajribani tashkil etadi. Shu nuqtai nazardan, targ‘ibot tadbirlarining samaradorligini oshirish uchun ularni tegishli amaliy va institutsional mexanizmlar bilan uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Maqolada ushbu ikki jihat analitik ravishda ajratib o‘rganiladi. Milliy kiyim turistik faoliyat bilan aniq va hujjatlashtirilgan tarzda bog‘langan to‘rtta holat ko‘rib chiqiladi; amalda qo‘llanilgan instrumentlar aniqlanadi va ular bajaradigan funksiyalariga ko‘ra tasniflanadi. Shundan so‘ng qiyosiy tahlil uchun muhim bo‘lgan masala ko‘rib chiqiladi: muayyan instrument qanday sharoitlarda samarali ishlashi mumkin va mamlakat uni o‘z sharoitiga moslashtirishdan oldin qanday zarur dastlabki shartlarga ega bo‘lishi lozim.

O‘zbekiston qiyoslash obyekti sifatida uchta asosiy sababga ko‘ra tanlangan. Birinchidan, mamlakatda to‘qimachilik hunarmandchiligi tarixiy meros sifatida saqlanish bilan birga, amalda davom etayotgan tirik an’ana sifatida ham rivojlanmoqda. Ikkinchidan, ushbu sohada ikkita muhim xalqaro e’tirof mavjud: 2017-yilda Marg‘ilon hunarmandchilikni rivojlantirish markazi YUNESKOning Yaxshi saqlash amaliyotlari reyestriga kiritilgan [1], 2023-yilda esa Buxoro YUNESKO Ijodiy shaharlar tarmog‘ida hunarmandchilik va xalq san’ati yo‘nalishi bo‘yicha e’tirof etilgan [2]. Uchinchidan, Buyuk ipak yo‘li bo‘ylab joylashgan shaharlarda quyida taklif etiladigan model uchun zarur bo‘lgan turistik va madaniy obyektlar portfeli shakllangan. Shu jihatdan O‘zbekiston qiyosiy tahlil uchun mazmunli amaliy misol bo‘lib, milliy kiyim asosida turizmni rivojlantirishga qaratilgan tegishli instrumentlarni moslashtirish uchun bir qator muhim dastlabki shartlarga ega (1-jadval).

1-jadval
Holatlar tavsifi[1]

Mamlakat	Kiyim yoki mato	Hujjatlashtirilgan instrument	Sana	Manba turi
Koreya Respublikasi	Xanbok	Xanbokdagi tashrifchilar uchun Seul saroylariga bepul kirish; taxminan 130 do‘konli ijara mahallasi	Siyosat 2013-yildan	Institutsional va soha nashrlari
Yaponiya	Kimono, Nishijin to‘quvchiligi	Asosiy sayyohlik nuqtalarida ijara operatorlari; muzey, namoyish, savdo va ijarani birlashtirgan Nishijin markazi; an’anaviy milliy hunar maqomi	Uzoq vaqtdan beri	Institutsional va soha nashrlari
Indoneziya	Batik	YUNESKO nomoddiy madaniy meros reprezentativ ro‘yxatiga kiritish	2009	YUNESKO
Shotlandiya, BK	Harris Tweed	1993-yilgi qonun bilan qonuniy ta’rif va vakolatli organ; 1909-yildan Orb sertifikat belgisi	1993, belgi 1909-yildan	Birlamchi qonunchilik
O‘zbekiston (qiyoslash)	Atlas va adras	Marg‘ilon markazi YUNESKO yaxshi amaliyotlar reyestrida; Buxoro YUNESKO ijodiy shahri	2017 va 2023	YUNESKO

TADQIQOT METODOLOGIYASI

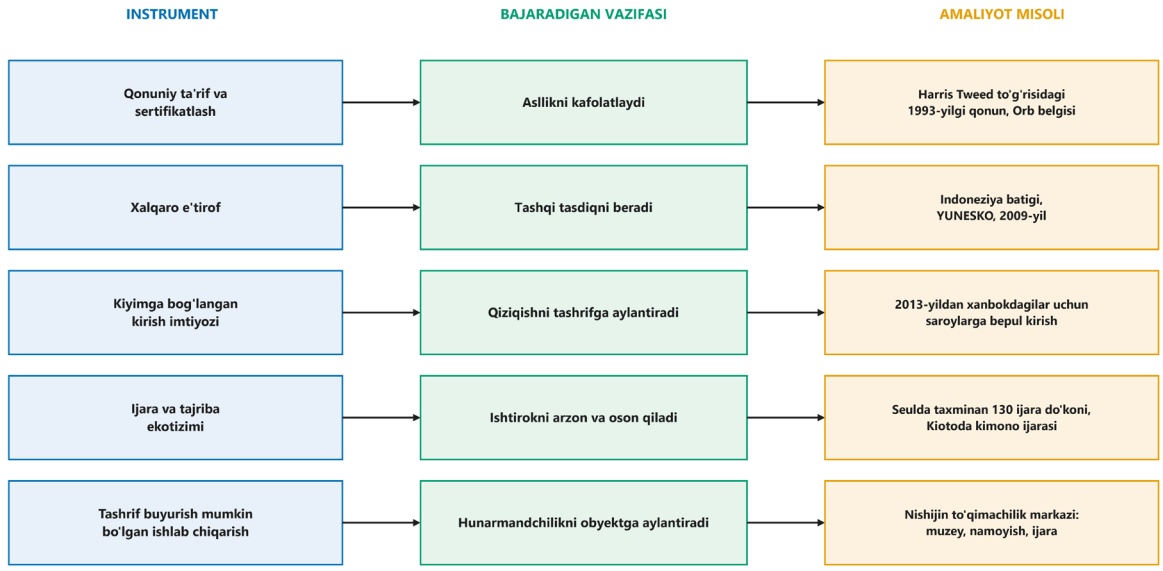
Mavjud hollarda birlamchi huquqiy hujjatlardan, xususan, 1993-yilda qabul qilingan Harris Tweed to‘g‘risidagi qonundan foydalanildi [3]. Xalqaro e’tirofga oid ma’lumotlar uchun tegishli institutsional manbalar

1 Muallif ishlanmasi

[1-2, 4], rasmiy turizm va madaniy merosga doir ma’lumotlar uchun esa milliy tashkilotlarning materiallari [5-6] qo‘llanildi. Ijara ekotizimining ko‘lami va faoliyat yuritish tartibiga oid tavsifiy ma’lumotlarni yoritish maqsadidagina soha va sayohat sektori nashrlaridan foydalanildi. Ushbu manbalardagi ma’lumotlar mustaqil audit yoki rasmiy statistik tasdiqlashdan o‘tmagan bo‘lishi mumkinligi sababli, ular matnda tegishli ravishda alohida qayd etiladi.

Tadqiqot dizaynining imkoniyatlari va metodologik chegaralarini oldindan belgilab olish muhimdir. Ko‘rib chiqilgan holatlar bo‘yicha instrumentlarning ta’sirini kontrfaktual ssenariy bilan qiyoslash asosida baholovchi tadqiqotlar aniqlanmadi. Shu sababli mazkur tahlil qanday instrumentlar qo‘llanilganini, ular qachon va kim tomonidan joriy etilganini aniqlash hamda ularning ishlash mexanizmlari haqida asoslangan mulohazalar shakllantirish imkonini beradi. Biroq mavjud dalillar asosida har bir instrumentning qo‘shimcha turistik oqimga qo‘shgan aniq miqdoriy hissasini ishonchli baholash imkoniyati cheklangan. Ushbu jihat tadqiqotning metodologik doirasi sifatida e’tiborga olinadi va ayni paytda keyingi empirik tadqiqotlar uchun muhim yo‘nalishni belgilaydi.

To‘rtta holatning qiyosiy tahlili natijasida beshta alohida instrument aniqlandi. Ular 1-rasm va 2-jadvalda keltirilgan hamda milliy nomlanishiga ko‘ra emas, balki bajaradigan funksiyasiga ko‘ra tasniflangan. Bunday yondashuv turli mamlakatlarda bir xil yoki o‘xshash nomdagi instrumentlar turlicha funksiyalarni bajarishi, turlicha nomlangan instrumentlar esa o‘xshash funksional vazifalarni amalga oshirishi mumkinligini hisobga olish imkonini beradi (1-rasm).

1-rasm. Ko‘rib chiqilgan holatlarda qo‘llanilgan instrumentlar, ularning vazifalari va amaliyot misollari. (Chap ustunda instrument nomi, o‘rtada uning turizm tizimidagi vazifasi, o‘ngda esa hujjatlashtirilgan misol keltirilgan)[2].

Qonuniy ta’rif va sertifikatlash mahsulotning belgilangan mezonlarini huquqiy jihatdan aniqlaydi va ushbu talablarga javob beradigan mahsulotlarni tegishli tartibda markalash imkonini yaratadi. Vazifasi — mahsulotning haqiqiyligini mustaqil ravishda tekshirish imkoniyati cheklangan xaridor uchun uning aslligini tasdiqlash va ishonchni mustahkamlash.

Xalqaro e’tirof an’anani undan bevosita tijoriy manfaat ko‘zlamaydigan mustaqil yoki xalqaro tashkilot yuritadigan tashqi reyestrga kiritishni nazarda tutadi. Vazifasi — an’ananing xalqaro miqyosda e’tirof etilishi va tashqi tasdiqlanishini ta’minlash. Bunday maqomning ahamiyati uning mamlakatning o‘zi tomonidan emas, balki tashqi institutsional mexanizm orqali berilishi bilan izohlanadi.

Kiyimga bog‘langan kirish imtiyozi milliy libosda tashrif buyurgan shaxsga odatda pullik bo‘lgan obyekt yoki xizmatdan imtiyozli foydalanish imkonini beradi. Vazifasi — qiziqishni amaliy tashrifga aylantirish, ya’ni umumiy xabardorlikdan ko‘ra tashrifchining qaror qabul qilish bosqichiga bevosita ta’sir ko‘rsatish.

Ijara va tajriba ekotizimi milliy kiyimni qisqa muddatga maqbul narxda, zarur hollarda kiyintirish va tegishli xizmatlar bilan birgalikda taqdim etadi. Vazifasi — tashrifchining ishtirokini osonlashtirish va amaliy to‘siqlarni kamaytirish, chunki ko‘plab tashrifchilar milliy libosni sotib olishni rejalashtirmasligi yoki uni mustaqil ravishda

2 Muallif ishlanmasi

kiyish bo‘yicha yetarli tajribaga ega bo‘lmasligi mumkin.

Tashrif buyurish mumkin bo‘lgan ishlab chiqarish maskani to‘qimachilik mahsulotlari ishlab chiqariladigan hudud yoki korxonani tashrifchilar uchun ochiq shaklda tashkil etadi hamda odatda ishlab chiqarish jarayonini namoyish etish, muzey ekspozitsiyasi, savdo va ijara xizmatlarini birlashtiradi. Vazifasi — mavjud ishlab chiqarish va hunarmandchilik salohiyatini turistik tajriba va turistik obyektga aylantirish (2-jadval).

2-jadval
Instrumentlar tasnifi[3]

Instrument	Vazifasi	Ta’sir nuqtasi	Kim nazorat qiladi
Qonuniy ta’rif va sertifikatlash	Asllikni kafolatlaydi	Niyat shakllanishidan oldin	Qonun chiqaruvchi va vakolatli organ
Xalqaro e’tirof	Tashqi tasdiq beradi	Niyat shakllanishidan oldin	Tashqi tashkilot, ariza asosida
Kirish imtiyozi	Qiziqishni tashrifga aylantiradi	Qaror nuqtasida	Meros yoki obyekt boshqarmasi
Ijara ekotizimi	Amaliy to‘siqni olib tashlaydi	Tashrif davomida	Tijorat operatorlari
Tashrifli ishlab chiqarish	Hunarmandchilikni obyektga aylantiradi	Tashrif davomida	Ustalar, ko‘pincha davlat ko‘magi bilan

TAHLIL VA NATIJALAR

Koreya tajribasi tashrifchilarning xatti-harakatlariga bevosita ta’sir ko‘rsatishga yo‘naltirilgan siyosat instrumentining yaqqol namunalaridan biridir. Hanbok kiygan tashrifchilarga Seuldagi asosiy saroylarga bepul kirish imkoniyati taqdim etiladi. Ushbu chora 2013-yilda madaniy meros bo‘yicha vakolatli organ tomonidan tashrifchilarning an’anaviy madaniyat bilan bevosita tanishishini rag‘batlantirish maqsadida joriy etilgan [5, 7]. Saroylar atrofida rivojlangan ijara ekotizimi ham shakllangan: Gyeongbokgung, Changdeokgung va Insadong yaqinida taxminan 130 ta ijara do‘koni faoliyat yuritadi, ikki soatlik ijara narxi esa taxminan 20 000 vondan boshlanadi [7].

Mazkur modelning ikki jihati alohida e’tiborga loyiq, chunki ular ushbu tajribani tahlil qilishda muhim funksional ahamiyatga ega.

Birinchidan, kirish imtiyozi va ijara ekotizimi bir-birini almashtirmaydi, balki o‘zaro to‘ldiradi. Milliy kiyimdan foydalanish imkoniyati yetarlicha qulay bo‘lmagan sharoitda bepul kirish imtiyozining amaliy samarasi cheklanishi mumkin; xuddi shuningdek, milliy kiyimni kiyishga rag‘batlantiruvchi omillar mavjud bo‘lmasa, ijara xizmatlariga talabning shakllanishi nisbatan sekin kechishi mumkin. Shu sababli har bir instrument ikkinchisining funksional samaradorligini oshiradi va ularning bir hududda uyg‘un faoliyat yuritishi yaxlit turistik tajribani shakllantirishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, mazkur instrument davlat uchun nisbatan kam fiskal xarajat talab qiladigan mexanizm hisoblanadi. Bevosita fiskal xarajat asosan olinmagan kirish to‘lovidan iborat bo‘lib, uning bir qismi imtiyoz natijasida shakllanishi mumkin bo‘lgan qo‘shimcha tashriflar va ular bilan bog‘liq iqtisodiy faollik orqali bilvosita qoplanishi mumkin. Ijara xizmatlarining rivojlanishi esa shakllangan talab asosida bozor mexanizmlari orqali qo‘llab-quvvatlanishi mumkin.

Uchinchidan, mazkur tajriba turistik natijalar bilan bir qatorda madaniy jihatdan ham ahamiyat kasb etadi. Manbalarda qayd etilishicha, dastlab tashrifchilar orasida ommalashgan ushbu amaliyot keyinchalik koreyalik yoshlarning hanbokka bo‘lgan qiziqishining ortishiga ham ko‘maklashgan [7]. Bu holat turizm instrumentlari nafaqat tashrifchilar tajribasini boyitishi, balki milliy madaniy an’analarga ichki qiziqish va ularning zamonaviy hayotdagi ahamiyatini mustahkamlashga ham xizmat qilishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Kioto tajribasi o‘zaro bog‘liq ikki asosiy elementga tayanadi. Birinchi element — keng rivojlangan ijara ekotizimi. Ijara operatorlari Kiyomizu-dera, Yasaka ibodatxonasi, Gion, Fushimi Inari va Arashiyama kabi asosiy sayyohlik maskanlari yaqinida joylashgan. Natijada milliy kiyimdan foydalanish imkoniyati tashrifchilarning asosiy turistik yo‘nalishlari bilan bevosita integratsiyalashgan [8].

Ikkinchi element — tashrif buyurish mumkin bo‘lgan ishlab chiqarish maskani. Kiotoning an’anaviy to‘qimachilik hududida joylashgan Nishijin to‘qimachilik markazi bir makonda muzey, savdo, kimono namoyishi, hunarmandlarning qo‘lda to‘qish jarayoni va *tsuzure-ori* usulini namoyish etish, shuningdek, ijara xizmatlarini birlashtiradi [6, 9]. Nishijin to‘qimachiligining an’anaviy milliy hunar sifatida e’tirof etilishi [9] mahsulotning kelib chiqishi va madaniy aslligini tasdiqlovchi qo‘shimcha institutsional asosni shakllantiradi.

3 Muallif ishlanmasi

Mazkur modelning asosiy tamoyili shundan iboratki, tashrifchi hunarmandchilik mahsulotini nafaqat tayyor savdo mahsuloti sifatida, balki uning yaratilish jarayoni bilan birgalikda kuzatish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Mato sotiladigan do‘kon, avvalo, savdo funksiyasini bajaradi, ishlab turgan dastgoh va hunarmandchilik jarayoni namoyish etiladigan ustaxona esa qo‘shimcha turistik tajribani shakllantiradi. Shu tariqa ayni bir to‘qimachilik mahsuloti turli sharoitlarda turlicha turistik va iqtisodiy qiymat kasb etishi mumkin.

Indoneziya batigi 2009-yilda YUNESKOning Insoniyat nomoddiy madaniy merosi reprezentativ ro‘yxatiga kiritilgan. Mazkur e’tirof qo‘lda bo‘yalgan matolar bilan bog‘liq texnikalar, ramziy ma’nolar va madaniy amaliyotlarni qamrab oladi. Shuningdek, manbada batikning inson hayotining turli bosqichlari va marosimlari bilan bog‘liqligi hamda hunarmandchilik ko‘nikmalarining oilalarda avloddan avlodga o‘tishi qayd etilgan [4].

Bu holatda asosiy instrument bevosita kirish yoki tashrifni rag‘batlantirish emas, balki xalqaro e’tirof va tashqi tasdiqlash mexanizmidir. Ro‘yxatga kiritilish tashrifchilarning muayyan ustaxonaga bevosita kelishini o‘z-o‘zidan ta’minlamaydi, biroq xalqaro auditoriya uchun an’ananing madaniy ahamiyati va aslligini tasdiqlovchi nufuzli institutsional asos yaratadi. Demak, mazkur instrument turistik qarorlar zanjirining dastlabki bosqichlarida, xususan, destinatsiyaning madaniy resurslari haqidagi keyingi kommunikatsiyalarning ishonchliligini mustahkamlash orqali ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli uning turizmga qo‘shadigan bevosita miqdoriy hissasini boshqa instrumentlarga nisbatan alohida metodologik yondashuvlar asosida baholash talab etiladi.

1993-yilda qabul qilingan Harris Tweed to‘g‘risidagi qonun Harris Tweed bo‘yicha vakolatli organning huquqiy maqomini belgilab, matoning rasmiy ta’rifini qonunchilik darajasida mustahkamladi. Unga ko‘ra, Harris Tweed Tashqi Gebrid orollarida orol aholisi tomonidan o‘z uylarida qo‘lda to‘qilgan, shu hududda pardozlangan hamda Tashqi Gebridlarda bo‘yalgan va yigirilgan sof jundan tayyorlangan bo‘lishi lozim [3]. Belgilangan talablarga javob beradigan mato tegishli tartibda tekshiriladi va 1909-yildan buyon qo‘llanib kelinayotgan *Orb* sertifikat belgisi bilan markalanadi. Qonunchilik Harris Tweed nomidan faqat belgilangan talablarga javob beradigan mahsulotlar uchun foydalanilishini ta’minlaydi [3].

Mazkur mexanizm ko‘rib chiqilgan holatlar orasida asllikni huquqiy jihatdan ta’minlashning eng rivojlangan shakllaridan biri bo‘lib, uning imkoniyatlari va funksional doirasini bir vaqtning o‘zida namoyon etadi. Qonun mahsulotning kelib chiqishi va ishlab chiqarish mezonlarini aniq belgilash orqali uning aslligini himoya qiladi. Shu bilan birga, turistik tashriflarni rag‘batlantirish uchun ushbu huquqiy mexanizm tashrif buyurish mumkin bo‘lgan ustaxonalar, ishlab chiqarish maskanlari va boshqa turistik xizmatlar bilan uyg‘unlashtirilganda yanada kengroq samara berishi mumkin. Demak, mahsulotning aslligini himoya qilish va tashrifchilarni jalb etish o‘zaro bog‘liq, biroq funksional jihatdan alohida vazifalardir va ularni kompleks yondashuv asosida rivojlantirish maqsadga muvofiq.

O‘zbekistonda xalqaro e’tirof instrumenti ikki muhim shaklda namoyon bo‘ladi: 2017-yilda Marg‘ilon hunarmandchilikni rivojlantirish markazining atlas va adras tayyorlash an’anaviy texnologiyalarini asrash bo‘yicha faoliyati YUNESKOning Yaxshi saqlash amaliyotlari reyestriga kiritilgan [1], 2023-yilda esa Buxoro YUNESKO Ijodiy shaharlar tarmog‘ida hunarmandchilik va xalq san’ati yo‘nalishi bo‘yicha e’tirof etilgan [2]. Mamlakatda amalda faoliyat yuritayotgan hunarmandchilik va to‘qimachilik ishlab chiqarish bazasi hamda turizm bilan integratsiyalash imkoniyatiga ega madaniy obyektlar portfeli mavjud. Ko‘rib chiqilgan manbalar doirasida milliy kiyim bilan bog‘langan maxsus kirish imtiyozlari yoki Koreya Respublikasi va Yaponiya tajribalariga o‘xshash keng ko‘lamli ijara ekotizimlari haqida yetarli hujjatlashtirilgan ma’lumotlar aniqlanmadi. Bu holat O‘zbekistonda mavjud madaniy va hunarmandchilik salohiyatini tegishli turistik instrumentlar bilan yanada kengroq integratsiyalash imkoniyatlari mavjudligini ko‘rsatadi (2-rasm).

2-rasm. Ko‘rib chiqilgan mamlakatlarda beshta instrumentning mavjudligi. (To‘ldirilgan belgi instrument ushbu mamlakat bo‘yicha ko‘rib chiqilgan manbalarda aniqlanganini bildiradi; ochiq belgi aniqlanmaganini bildiradi, bu esa instrument yo‘qligini emas, foydalanilgan manbalar doirasini aks ettiradi) [4]

Instrumentlarning mamlakatlar bo‘yicha qiyosiy ko‘rinishi 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval
Instrumentlarning mamlakatlar bo‘yicha mavjudligi[5]

Mamlakat	Qonuniy himoya	Xalqaro e’tirof	Kirish imtiyozi	Ijara ekotizimi	Tashrifli ishlab chiqarish
Koreya Respublikasi	Aniqlanmadi	Aniqlanmadi	Aniqlandi	Aniqlandi	Aniqlandi
Yaponiya	Aniqlandi, hunar maqomi	Aniqlanmadi	Aniqlanmadi	Aniqlandi	Aniqlandi
Indoneziya	Aniqlanmadi	Aniqlandi	Aniqlanmadi	Aniqlanmadi	Aniqlandi
Shotlandiya, BK	Aniqlandi, qonun bilan	Aniqlanmadi	Aniqlanmadi	Aniqlanmadi	Aniqlandi
O‘zbekiston	Aniqlanmadi	Aniqlandi, ikki marta	Aniqlanmadi	Aniqlanmadi	Aniqlandi

Izoh: “Aniqlanmadi” instrument ko‘rib chiqilgan manbalarda topilmaganini bildiradi; bu uning mavjud emasligini tasdiqlamaydi.

Beshta instrument bir-birini almashtirmaydi, aksincha, o‘zaro to‘ldiruvchi xususiyatga ega bo‘lib, ular tashrifchining qaror qabul qilish jarayonining qaysi bosqichiga ta’sir ko‘rsatishi bilan farqlanadi.

Xalqaro e’tirof va qonuniy himoya tashrifchida muayyan niyat shakllanishidan oldingi bosqichda ta’sir ko‘rsatadi. Ularning asosiy vazifasi milliy kiyim va u bilan bog‘liq madaniy meros haqidagi ma’lumotlarning ishonchliligini mustahkamlashdan iborat. Mazkur instrumentlarning ta’siri, odatda, uzoqroq muddat davomida shakllanadi, ularni amalga oshirish turizm sohasi bilan bir qatorda boshqa vakolatli institutlarning ham ishtirokini talab qiladi hamda natijalari turli yo‘nalishlarda namoyon bo‘lishi mumkin.

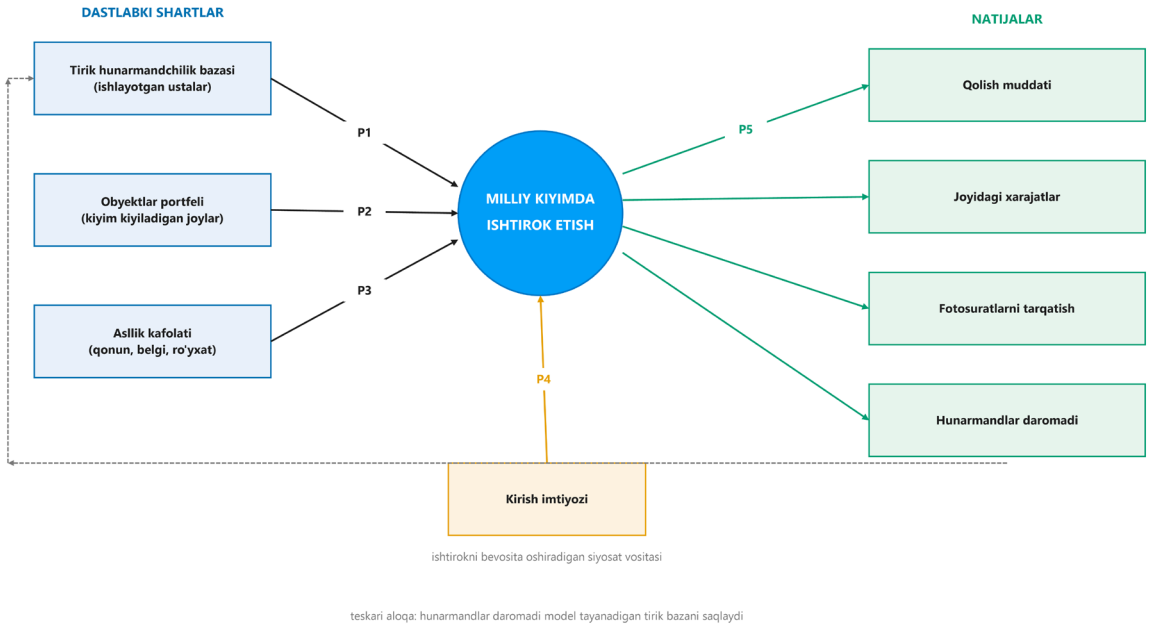
Ijara ekotizimi va tashrif buyurish mumkin bo‘lgan ishlab chiqarish maskanlari tashrif davomida ta’sir ko‘rsatib, shakllangan niyatni amaliy faoliyatga, ushbu faoliyatni esa turistik xarajatlarga aylantirishga ko‘maklashadi. Mazkur instrumentlarning barqaror faoliyat yuritishi tijorat ishtirokchilari va kichik operatorlar uchun iqtisodiy jihatdan manfaatli faoliyatni ta’minlay oladigan yetarli tashrifchilar oqimining mavjudligiga bog‘liq.

Kirish imtiyozi esa tashrifchining bevosita qaror qabul qilish bosqichiga ta’sir ko‘rsatadi va ko‘rib chiqilgan holatlar orasida tashrifchi uchun xizmat yoki obyekt narxini bevosita o‘zgartiradigan yagona instrument hisoblanadi. Shu jihatdan Koreya Respublikasi tajribasi amaliy misol sifatida keng qo‘llanadi. Ushbu tajribani

4 Muallif ishlanmasi
5 Muallif ishlanmasi

boshqa mamlakat sharoitiga moslashtirish nuqtai nazaridan asosiy e'tibor hanbokning o'ziga emas, balki destinatsiya rag'batlantirmoqchi bo'lgan muayyan xatti-harakatni aniq iqtisodiy imtiyoz bilan bog'lash mexanizmiga qaratilishi lozim.

"Holatlar tahlili" va "Instrumentlar ta'siri nega turlicha" bo'limlarida ko'rib chiqilgan mexanizmlarni yagona konseptual tuzilmaga birlashtirish mumkin. Ushbu tuzilma 3-rasmda keltirilgan bo'lib, u empirik jihatdan tasdiqlangan yakuniy natija sifatida emas, balki keyingi tadqiqotlarda tekshirilishi mumkin bo'lgan nazariy takliflar tizimi sifatida taqdim etiladi (3-rasm).

3-rasm. Milliy kiyim asosida turizmni rivojlantirishning kontseptual modeli[6]

Uchta dastlabki shart milliy kiyim bilan bog'liq turistik ishtirokning shakllanish imkoniyatlarini belgilaydi; kirish imtiyozi esa ishtirokka bevosita siyosat instrumenti sifatida ta'sir ko'rsatadi. Ishtirok modelning o'ng tomonida keltirilgan to'rtta natijaning shakllanishiga olib kelishi mumkin. Punktir strelka hunarmandlar daromadi model tayanadigan faol ishlab chiqarish bazasining barqarorligini ta'minlashga xizmat qilishini ifodalaydi. P1–P5 belgilari quyida bayon etilgan takliflarga mos keladi. Koeffitsiyentlar keltirilmagan, chunki mazkur model nazariy spetsifikatsiyani ifodalaydi va hozircha empirik jihatdan baholanmagan.

P1. Tirik hunarmandchilik bazasining, ya'ni faqat hujjatlashtirilgan an'ananing emas, balki amalda faoliyat yuritayotgan ustalar va hunarmandlarning mavjudligi milliy kiyim bilan bog'liq turistik ishtirokni oshiradi.

P2. Obyektlar portfelining, ya'ni milliy kiyimdan foydalanish kontekstga mos keladigan hamda tashrifchilar uchun vizual jihatdan jozibador muhit yaratadigan joylarning mavjudligi ishtirokni oshiradi.

P3. Asllik kafolati, u qonuniy himoya, sertifikatlash yoki tegishli reyestrga kiritish shaklida bo'lishidan qat'i nazar, tajribaning aslligi bilan bog'liq noaniqliklarni kamaytirish orqali ishtirokni oshiradi.

P4. Milliy kiyim bilan bog'langan kirish imtiyozi ishtirokni bevosita oshiradi va ko'rib chiqilgan instrumentlar orasida nisbatan qisqa muddatda ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lgan mexanizm hisoblanadi.

P5. Milliy kiyim bilan bog'liq turistik ishtirok tashrifchilarning qolish muddatini uzaytirish, joyidagi turistik xarajatlarni ko'paytirish, fotosuratlar va boshqa vizual kontentning kengroq tarqalishini rag'batlantirish hamda hunarmandchilik sohasi daromadlarini oshirishga xizmat qiladi.

Modeldagi teskari aloqa halqasi muhim funksional bog'liqlikni ifodalaydi. Hunarmandlar daromadining oshishi P1 taklifida nazarda tutilgan tirik hunarmandchilik bazasining saqlanishi va rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Shu tariqa model samarali faoliyat yuritganda hunarmandchilik faoliyati va turistik talab o'rtasida o'zaro mustahkamlovchi bog'liqlik shakllanishi mumkin. Aksincha, ijara va savdo taklifida mahalliy hunarmandchilik mahsulotlari bilan madaniy jihatdan yetarlicha bog'lanmagan ommaviy ishlab chiqarilgan o'rinbosarlarning ustunlik qilishi mahalliy ishlab chiqarish bazasining iqtisodiy manfaatdorligini kamaytirishi mumkin. Shu sababli destinatsiyada turistik talabning mahalliy hunarmandchilik va autentik ishlab chiqarish

6 Muallif ishlanmasi

bilan uzviy bog‘liqligini ta’minlash modelning uzoq muddatli barqarorligi uchun muhim ahamiyatga ega. Shotlandiya tajribasidagi qonuniy instrument esa mahsulotning kelib chiqishi, ishlab chiqarish mezonlari va aslligini himoya qilish orqali ushbu ishlab chiqarish bazasining barqarorligini qo‘llab-quvvatlovchi institutsional mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi.

4-jadvalda har bir instrument xarajat darajasi, joriy etish muddati va uni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan dastlabki shartlar bo‘yicha baholanadi. Mazkur instrumentlarni o‘z sharoitiga moslashtirish imkoniyatini ko‘rib chiqayotgan mamlakat uchun ushbu tahlildan uchta asosiy xulosa kelib chiqadi (4-jadval).

4-jadval
O‘zlashtirish imkoniyati baholashi[7]

Instrument	Fiskal xarajat	Joriy etish muddati	Zarur shart	Rivojlanayotgan dastinatsiyaga o‘tkazish
Kirish imtiyozi	Past, faqat olinmagan to‘lov	Darhol	Pullik obyektlar nazorati	Ha, birinchi navbatda
Ijara ekotizimi	Talab bo‘lsa davlat uchun yo‘q	Bir-ikki mavsum	Jamlangan tashrifchi oqimi	Ha, imtiyozdan keyin
Tashrifli ishlab chiqarish	O‘rtacha	Bir-uch yil	Tashrifchi qabul qilishga tayyor ustalar	Ha, sarmoya bilan
Xalqaro e’tirof	Past, ariza xarajati	Yillar	Haqiqiy tirik an’ana	O‘zbekistonda allaqachon mavjud
Qonuniy himoya	Yuqori	Yillar	Qonunchilik salohiyati va himoyaga muhtoj soha	Faqat taqlid xavfi bo’lganda

Nisbatan kam xarajat talab qiladigan instrumentlardan biri kirish imtiyozi bo‘lib, uni qisqa muddatda joriy etish imkoniyati mavjud. Buning uchun destinatsiyada pullik kirish obyektlari mavjud bo‘lishi, tegishli vakolatli tashkilotlar ushbu obyektlarni boshqarish imkoniyatiga ega bo‘lishi hamda belgilangan toifadagi tashrifchilarga kirish imtiyozini taqdim etish mexanizmi ishlab chiqilishi talab etiladi. O‘zbekistonda bunday yondashuvni qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘lgan tarixiy-madaniy obyektlar portfeli Samarqand, Buxoro va Xiva kabi yirik turistik shaharlarda mavjud.

Ijara ekotizimi asosan bozor mexanizmlari orqali shakllanadi, biroq uning rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish mumkin. Bunday ekotizim turistik talab yetarli darajada jamlangan hududlarda tijorat sektori ishtirokida rivojlanadi. Koreya Respublikasi tajribasida kuzatiladigan ketma-ketlik — dastlab kirish imtiyozi orqali talabni rag‘batlantirish, so‘ngra shakllangan talab asosida ijara xizmatlarining iqtisodiy jozibadorligini oshirish — boshqa mamlakatlar sharoitiga moslashtirish mumkin bo‘lgan yondashuvni namoyon etadi. Shu nuqtai nazardan, ijara xizmatlarini qo‘llab-quvvatlash choralarini tashrifchilar uchun tegishli talab va rag‘batlantiruvchi omillarni shakllantirish bilan muvofiqlashtirish maqsadga muvofiq.

Qonuniy himoya nisbatan uzoq muddatli va ko‘proq institutsional hamda moliyaviy resurslarni talab qiladigan instrument bo‘lib, uning asosiy vazifasi mahsulotning aslligi va ishlab chiqarish an’analarini himoya qilishdan iborat. Bunday mexanizm mahalliy hunarmandchilik mahsulotlarining o‘ziga xosligi va kelib chiqishini muqobil yoki taqlid mahsulotlardan aniq ajratish zarurati mavjud bo‘lgan sharoitlarda alohida ahamiyat kasb etadi. Harris Tweed tajribasi buning yaqqol misolidir. Shu bilan birga, qonuniy himoya mustaqil turistik instrument sifatida emas, balki turistik mahsulotning aslligi va uzoq muddatli barqarorligini ta’minlovchi institutsional asos sifatida qaralishi lozim.

Mazkur modelni qo‘llashning eng muhim dastlabki shartlaridan biri faol hunarmandchilik bazasining mavjudligidir. Ko‘rib chiqilgan holatlardagi instrumentlarning samarali ishlashi amalda faoliyat yuritayotgan ustalar, ishlab chiqarish jarayonlari va avloddan avlodga o‘tib kelayotgan hunarmandchilik ko‘nikmalarining mavjudligi bilan chambarchas bog‘liq. Buning sababi shundaki, tashrifchiga taklif etiladigan turistik tajriba nafaqat tayyor mahsulot, balki uning yaratilish jarayoni va davom etayotgan madaniy amaliyot bilan ham bog‘liqdir. Hunarmandchilik asosan tarixiy ekspozitsiya shaklida saqlanib qolgan hududlarda mazkur modelni qo‘llash qo‘shimcha tayyorgarlik va hunarmandchilik faoliyatini rivojlantirish choralarini talab qilishi mumkin. Shu bois targ‘ibot faoliyatini mavjud ishlab chiqarish bazasini saqlash, rivojlantirish va turizm bilan integratsiyalashga qaratilgan amaliy choralar bilan uyg‘unlashtirish muhim ahamiyatga ega.

Ko‘rib chiqilgan holatlar bo‘yicha ilgari surilgan asosiy da’volarning daliliy asoslari 5-jadvalda umumlashtirilgan.

7 Muallif ishlanmasi

5-jadval
Ushbu holatlar haqidagi keng tarqalgan da’volarning dalil holati[8]

Da’vo	Dalil holati	Asos
Instrumentlar mavjud va tavsiflanganidek	Tasdiqlangan	Birlamchi va institutsional manbalar [1-6]
Milliy kiyimda ishtirok o‘sgan	Ishonarli, keng qayd etilgan	Soha nashrlari, auditdan o‘tgan qator yo‘q
Joriy etilgandan keyin tashrifchilar soni o‘sgan	Dastinatsiyalar uchun tasdiqlangan, atributsiyasiz	Milliy statistika, qarama-qarshi holat yo‘q
O‘sishga aynan instrument sabab bo‘lgan	Tasdiqlanmagan	Nazorat guruhli baholash tadqiqoti yo‘q
Ta’sir kattaligi ma’lum	Tasdiqlanmagan	Bunday tadqiqot topilmadi

To‘g‘ri xulosa instrumentlarning samarasiz ekanini anglatmaydi. Asosiy xulosa shundan iboratki, ularning ta’sir ko‘lami hozircha aniq miqdoriy baholanmagan. Shu sababli bunday choralarni qabul qilayotgan mamlakat ularni joriy etish bilan bir vaqtda natijalarni muntazam kuzatish va baholash tizimini ham shakllantirishi maqsadga muvofiq. Ko‘rib chiqilgan holatlarda bunday baholash mexanizmlari yetarli darajada qo‘llanilmagani sababli, mavjud dalillar bazasi asosan tavsifiy va institutsional ma’lumotlar bilan cheklanib qolgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Milliy moda asosida turizmni rivojlantirish bo‘yicha xorijiy tajriba faqat targ‘ibot kampaniyalari bilan cheklanmaydi, balki beshta asosiy instrumentni o‘z ichiga oladi. Ushbu instrumentlar bajaradigan vazifasi, joriy etish xarajatlari va ta’sir ko‘rsatish tezligi jihatidan bir-biridan farq qiladi. Qonuniy himoya mahsulotning aslligini kafolatlashga xizmat qiladi, biroq tashrifchilar oqimini bevosita shakllantirish vazifasini bajarmaydi. Xalqaro e’tirof madaniy merosga oid da’volarning ishonchliligini mustahkamlaydi va tashrifdan oldingi qaror shakllanish bosqichida ta’sir ko‘rsatadi. Ijara ekotizimi va tashrif buyurish mumkin bo‘lgan ishlab chiqarish maskanlari shakllangan qiziqishni amaliy turistik faoliyat va xarajatlarga aylantirishga ko‘maklashadi. Milliy kiyim bilan bog‘langan kirish imtiyozi esa ko‘rib chiqilgan holatlar orasida tashrifchining bevosita qaror qabul qilish bosqichiga ta’sir ko‘rsatadigan instrument bo‘lib, nisbatan kam fiskal xarajat talab qilishi bilan ham ajralib turadi. Shu sababli keng qo‘llaniladigan xorijiy tajribalardan o‘zlashtirish uchun eng qulay elementlardan biri aynan mazkur kirish imtiyozi hisoblanadi.

O‘zbekiston sharoitida mazkur yondashuvni qo‘llash uchun mavjud imkoniyatlar ijobiy baholanishi mumkin. Qisqa muddatda shakllantirish murakkab bo‘lgan bir qator muhim dastlabki shartlar mamlakatda allaqachon mavjud: faoliyat yuritayotgan ustalar va hunarmandchilik an’analari saqlanib qolgan, xalqaro e’tirof ikki shaklda mavjud hamda tegishli turistik va madaniy obyektlar portfeli shakllangan. Keyingi bosqichda ushbu mavjud salohiyatni milliy kiyimdan foydalanishni rag‘batlantiradigan mexanizmlar va tashrifchilar uchun qulay ijara takliflari bilan yanada samarali integratsiyalash imkoniyati mavjud.

Amaliy takliflar quyidagilardan iborat. Birinchidan, Samarqand, Buxoro va Xivadagi ayrim pullik obyektlarda milliy kiyimdagi tashrifchilar uchun imtiyozli yoki bepul kirish mexanizmini tajriba tariqasida, cheklangan doirada va bir turistik mavsum davomida sinovdan o‘tkazish maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, ushbu imtiyoz natijasida shakllanadigan talab asosida ijara xizmatlarining rivojlanishi uchun ma’muriy tartib-taomillarni soddalashtirish va tadbirkorlik muhiti uchun qulay shart-sharoit yaratish lozim. Bunda to‘g‘ridan-to‘g‘ri moliyaviy qo‘llab-quvvatlashdan ko‘ra, avvalo, barqaror talabni shakllantirishga ustuvor ahamiyat berish maqsadga muvofiq. Uchinchidan, Marg‘ilon va Buxorodagi ishlab chiqarish maskanlarini Nishijin tajribasiga o‘xshash tarzda ishlab chiqarish jarayoni, namoyish, savdo va tashrif tajribasini birlashtiradigan kompleks turistik mahsulot sifatida rivojlantirish mumkin. To‘rtinchidan, va eng muhimi, choralarni joriy etish bilan bir vaqtda ularning natijalarini kuzatish va baholash tizimini yo‘lga qo‘yish zarur. Buning uchun imtiyozdan foydalangan tashrifchilar soni, ularning qolish muddati, turistik xarajatlari va tegishli xizmatlardan foydalanish ko‘rsatkichlari bo‘yicha muntazam ma’lumot yig‘ish tavsiya etiladi.

Yakuniy metodologik xulosa shundan iboratki, ko‘rib chiqilgan holatlarning aksariyatida instrumentlar ularning ta’sirini aniq o‘lchashga mo‘ljallangan maxsus baholash dizayni bilan bir vaqtda joriy etilmagan. Shu sababli mavjud adabiyotlar ushbu mexanizmlarning tuzilishi va ishlash tartibini batafsil tavsiflash imkonini bersa-da, ularning aniq miqdoriy ta’sirini baholash imkoniyati cheklangan. Hozirgi sharoitda mazkur instrumentlarni qabul qilayotgan mamlakatlar ushbu tajribani yanada takomillashtirish imkoniyatiga ega:

8 Muallif ishlanmasi

choralarni joriy etish bilan bir vaqtda ularning natijalarini muntazam o‘lchash va baholash tizimini ham yo‘lga qo‘yish. Bu esa kelgusida milliy moda asosida turizmni rivojlantirish siyosatining samaradorligini yanada aniq va dalillarga asoslangan tarzda baholash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. UNESCO Intangible Cultural Heritage. *Margilan Crafts Development Centre: Safeguarding of the Atlas and Adras Making Traditional Technologies*. Register of Good Safeguarding Practices. 2017. URL: https://ich.unesco.org/en/BSP/margilan-crafts-development-centre-safeguarding-of-the-atlas-and-adras-making-traditional-technologies-01254
2. UNESCO Creative Cities Network. *Bukhara, Uzbekistan: Creative City of Crafts and Folk Art*. 2023. URL: https://www.unesco.org/en/creative-cities/bukhara
3. *Harris Tweed Act 1993* (c. 11). United Kingdom. 1993. URL: https://www.legislation.gov.uk/ukla/1993/11/enacted
4. UNESCO Intangible Cultural Heritage. *Indonesian Batik*. Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. 2009. URL: https://ich.unesco.org/en/RL/indonesian-batik-00170
5. Korea Tourism Organization. *Hanbok Programmes and Palace Experience Information*. URL: https://english.visitkorea.or.kr/svc/contents/contentsView.do?vcontsId=129527
6. Japan National Tourism Organization. *Nishijin Textile Center*. URL: https://www.japan.travel/en/spot/1164/
7. Knowing Korea. *Hanbok Is Free Admission to Seoul’s Palaces*. Hanbok kiygan tashrifchilar uchun Seul saroylariga bepul kirish siyosati, saroylar atrofidagi ijara xizmatlari va ijara narxlariga oid ma’lumotlar. URL: https://www.knowingkorea.org/contents/view/22/Hanbok-is-free-admission-to-Seoul-s-palaces
8. Tabiiro. *Kimono and Yukata Rental in Kyoto*. Kiyomizu-dera, Yasaka, Gion, Fushimi Inari va Arashiyama hududlaridagi kimono va yukata ijarasi xizmatlariga oid sayohat sektori manbasi. URL: https://en.tabiiro.travel/activities/article/kyoto-kimono-yukata-rental/
9. GOOD LUCK TRIP. *Nishijin Textile Center*. Nishijin to‘qimachilik markazining muzey, hunarmandchilik namoyishlari, kimono ko‘rgazmasi, savdo va boshqa xizmatlariga oid ma’lumotlar. URL: https://www.gltjp.com/en/directory/item/12042/

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S–5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07 https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal t.me/yait_2100